

Ніколайчук Софія Вікторівна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
sofia.nikolaichuk@gmail.com

науковий керівник:
Коротюк Оксана Вікторівна,
доктор юридичних наук,
професор кафедри публічного права
Державного податкового університету

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Спадкування – це комплекс самостійних, але водночас взаємопов’язаних між собою правовідносин: правовідносин, що виникають із факту відкриття спадщини; правовідносин, що виникають відносно охорони спадкового майна; правовідносин із факту прийняття чи відмови від спадщини; правовідносин щодо виконання заповіту тощо [6, с. 91].

Повномасштабне вторгнення на територію України військ Російської Федерації, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, вносить свої корективи у всі без винятку сфери нашого життя. Тимчасова окупація окремих територій України та війна суттєво впливають на здійснення особами своїх прав у сфері спадкування. Завдяки чому, держава має своєчасно і головне ефективно реагувати на такі зміни в країні, для того щоб забезпечити повний захист і реалізацію прав людини і громадянина. Тому, з початку воєнної агресії були прийняті відповідні нормативно-правові акти, в яких визначаються особливості регулювання і здійснення спадкових прав: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» та Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких норма-

тивно-правових актів у сфері нотаріату»

Дослідження даного питання висвітлене в працях таких науковців як: Ю.О. Заїка, О.Є.Кухарев, З.В.Ромовська, М.О. Михайлів, І. В. Спасибо-Фатєєва, С.Я. Фурса, Є.О. Харитонов та інших.

Постановка проблеми. Ніхто не може заперечити факт, що кожна людина є смертною. Відтак після її смерті постають вічні питання: «Хто є спадкоємцем?» «Що входить до складу спадщини?» тощо. Спадкування – це процес, який розпочинається зі смертю спадкодавця та закінчується із видачею свідоцтва про право на спадщину. Разом з тим, при практичному застосуванні норм спадкового права виникає багато складнощів, особливо під час дії воєнного стану на території України. Наприклад, як застосувати норми Постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164 із наступними змінами, якщо вони суперечать нормам цивільного законодавства України. Можна спрогнозувати, що у зв'язку із проявом агресії (воєнними діями) росії на території Украї-

ни кількість спадкових справ в нотаріальному та цивільному процесі зросте. Тому спадкові відносини є предметом наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. Відповідно ст. 1216 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) Спадкування – це певний перехід прав і обов'язків (спадщини) від померлої фізичної особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) [7].

Перехід прав та обов'язків від спадкодавця до спадкоємців у порядку універсального правонаступництва може здійснюватися у спосіб: спадкування за заповітом, спадкування за законом або спадкування як за законом, так і за заповітом. Спадкування за кожним із цих видів здійснюється після відкриття спадщини за наявності необхідної сукупності юридичних фактів. Так, наприклад, спадкування за заповітом можливе лише за умови наявності складеного заповіту з дотриманням форми і порядку, встановлених законодавством, та прийняття спадщини спадкоємцями [2, с. 23].

Спадкові правовідносини зазнали значних змін з початку запровадження в Україні воєнного стану. З метою захисту інтересів спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів спадкодавця в умовах воєнного стану прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164 [1] та внесені доповнення від 11.03.2022 до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012, Положення про Спадковий реєстр затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011

В умовах воєнного стану значні зміни внесені до умов прийняття спадщини, а саме: подання заяви нотаріусу за місцем відкриття спадщини та перебігу строку для прийняття спадщини.

Відповідно до ч. 1 ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини, тобто з моменту смерті спадкодавця або оголошення його померлим [7].

Це означає, що після смерті особи спадкоємці зобов'язані протягом шести місяців звернутися до нотаріуса, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, до уповноваженої на це посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування та написати заяву про прийняття спадщини.

Через запровадження в Україні воєнного стану Кабінет Міністрів України запровадив зміни щодо строків прийняття спадщини. Згідно з ч. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164 передбачено, що на час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини. [1].

Але основним актом цивільного законодавства України є ЦК України. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК

України (частина друга статті 4 ЦК України).

У Постанові Верховного Суду від 25.01.2023 № 676/47/21 зазначено, що пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року N 164 "Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України, а тому не підлягає застосуванню [4].

Актами цивільного законодавства України є постанови Кабінету Міністрів України. Якщо постанова Кабінету Міністрів України суперечить положенням Цивільного кодексу України або іншому закону, застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України або іншого закону [7].

Це означає, що для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими

спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття.

Якщо спадкоємець протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її. За письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, може подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу або в сільських населених пунктах - уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини (стаття 1272 ЦК України) [7].

Отже, виникає суперечність між положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164, та ст. 1270 Цивільного кодексу України, про що зазначив Верховний

Суд. У зв'язку з цим, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Відповідно до ч. 1 ст. 1221 Цивільного кодексу України місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Проте, через запровадження в Україні воєнного стану підпункт 2.1 пункту 2 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України доповнено новим абзацом другим від 11.03.2022 такого зміст: в умовах воєнного або надзвичайного стану спадкова справа заводиться за зверненням заявника будь-яким нотаріусом України, незалежно від місця відкриття спадщини.[5]

Це означає, що до 24 лютого 2022 року заява нотаріусу подавалася за місцем відкриття спадщини, тобто за останнім місцем проживання спадкодавця. Якщо спадкодавець мав декілька місць про-

живання, місцем відкриття спадщини вважається останнє місце реєстрації спадкодавця. Після ж 24 лютого 2022 року спадкоємець може звертатися до будь-якого нотаріусу. Це норма спрямована на захист інтересів спадкоємців, спадкодавця яких мав останнє місце проживання на окупованій території. Такі спадкоємці можуть звертатися до нотаріуса за місцем свого проживання або перебування.

Якщо нотаріус не має доступу до Спадкового реєстру, він все одно має право завести спадкову справу. Проте, після відновлення доступу до Спадкового реєстру нотаріус протягом п'яти робочих днів має перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту [6].

Під час дії воєнного стану нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину після закінчення строку для прийняття спадщини. Як було зазначено вище, на період дії воєнного стану, строк для прийняття спадщини або відмови від спадщини зупиняється, але не більше ніж на чотири місяці.

Також, необхідно звернути увагу, що видавати свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеної без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі – заборонено. Такі законодавчі обмеження покликані не допустити зловживань щодо спадщини в воєнний час та після відновлення мирного життя.

У Законі України «Про нотаріат» передбачено видачу свідоцтва про право на спадщину за місцем відкриття спадщини. Тобто, після завершення воєнного стану, спадкові справи, що відкриті не за місцем відкриття спадщини, повинні будуть передаватись нотаріусам за місцем останнього проживання спадкодавця для видачі свідоцтва про право на спадщину.

Висновки. Незважаючи на воєнний стан та усі існуючі обмеження, нотаріуси продовжують працювати та виконувати свої функції з дотриманням усіх вимог чинного законодавства України. Ведення на території України воєнного стану запровадило суттєві зміни стосовно регулювання спадкових правовідносин. З метою захисту інтересів спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів спадкодавця в умовах воєнного стану прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 № 164 та внесені доповнення від 11.03.2022 до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012, Положення про Спадковий реєстр затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011.

Особливості спадкування під час воєнного стану:

- правила щодо строку на прийняття спадщини (початок перебігу, наслідки спливу) регулюються Цивільним кодексом України

- свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.

- для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини;

- за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити

йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини;

- незалежно від місця відкриття спадщини, за зверненням спадкоємця будь-який нотаріус України має право завести спадкову справу у зв'язку з веденням бойових дій на окремих територіях держави;

- якщо нотаріус не має доступу до Спадкового реєстру, він все одно має право завести спадкову справу. Проте, після відновлення доступу до Спадкового реєстру нотаріус протягом п'яти робочих днів має перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту;

- після завершення воєнного стану, спадкові справи, що відкриті не за місцем відкриття спадщини, повинні будуть передаватись нотаріусам за місцем останнього проживання спадкодавця для видачі свідоцтва про право на спадщину

Список використаних джерел

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Михайлів М. Спадкування за заповітом в умовах ре кодифікації цивільного законодавства України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 22–26.

3. Особливості спадкування під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211712_osoblivost-spadkuvannya-pdchas-vonnogo-stanu. (дата звернення: 12.04.2023).

4. Постанова Верховного Суду від 25.01.2023 № 676/47/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/108654283?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01 (дата звернення: 12.04.2023).

5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України 11.03.2022 № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

6. Фурса Є. Спадкування з іноземним елементом: порівняльний аспект, теорія і практика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2013. № 4 (98). С. 9.

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15> (дата звернення: 12.04.2023).

Резюме.

Ніколайчук С. В.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розкрито особливості спадкування в умовах дії в Україні воєнного стану. Окреслено особливості регулювання і здійснення спадкових прав. Зміни, які зумовлені прийняттям нормативно-правових актів у сфері спадкування під час воєнного стану. Особливу увагу приділено умовам прийняття спадщини, а саме: подання заяви нотаріусу за місцем відкриття спадщини та перебігу строку для прийняття спадщини.

Об'єктом дослідження є спадкові відносини, які виникають у зв'язку із реалізацією громадянами права на спадкування, та які обтяжені дією правового режиму воєнного стану на території України.

Метою дослідження є науково-практичний аналіз норм спадкового законодавства, прийнятого під час дії воєнного стану в Україні (2022 р.)

Ключові слова: спадкування, воєнний стан, спадкоємці, місце відкриття спадщини, строк для прийняття спадщини, спадкова справа.